

До 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка Національний символ українського народу, його духовності й самосвідомості

Цвілюк С. А.

У статті розглядається питання про виняткову роль Т.Г. Шевченка в історичній долі українського народу, про проблематику його творів, у яких з величезною силою поетичного відображення подано сторінки складної, часами глибоко драматичної історії України, народної боротьби за соціальну й національну свободу, говориться про художнє осмислення геніальним поетом славних і героїчних сторінок історії легендарного українського козацтва.

Ключові слова: Україна, Шевченко, національне відродження, національна самосвідомість, українська історія, епічні твори, поезія, самодержавство, національно-визвольний рух.

В статье рассматривается вопрос об исключительной роли Т.Г. Шевченко в исторической судьбе украинского народа, о проблематике его произведений, в которых с огромной силой поэтического изображения поданы страницы сложной, временами глубоко драматической истории Украины, народной борьбы за социальную и национальную свободу, говорится о художественном осмыслении гениальным поэтом славных и героических страниц истории легендарного украинского казачества.

Ключевые слова: Украина, Шевченко, национальное возрождение, национальное самосознание, украинская история, эпические произведения, поэзия, самодержавие, национально-освободительное движение.

This paper examines the crucial role of T.H. Shevchenko in the historical fate of the Ukrainian people, the problems of his works, which are of great poetic power display page presents a complex, at times deeply dramatic history of Ukraine, the people's struggle for social and national freedom refers to the artistic interpretation poet of genius glorious and heroic pages of the legendary Ukrainian Cossacks.

Keywords: Ukraine, Shevchenko, the national revival, national identity, Ukrainian history, epic literature, poetry, the monarchy, the national liberation movement

Постать геніального поета, художника й громадсько-політичного діяча Тараса Григоровича Шевченка, його унікальна творчість і революційна діяльність відіграють виняткову роль в історичній долі України. Великою мірою поет ототожнений з життям усього українського народу, з його історією й культурою, він слугує своєрідним символом його духовності й національної самосвідомості. Ось уже понад півтора століття Шевченко є центральною постаттю не тільки літературного процесу, а й української історії та культури взагалі. Загальнови-знано, що творчість жодного письменника в європейській літературі не може зрівнятись у духовному, політичному й історичному значенні для свого народу з роллю, яку відіграє Шевченко в історичній долі України. Водночас наш геніальний Кобзар посідає особливе місце у світовій історії й культурі як виразник інтересів усіх народів,

кожної гнобленої людини. Шевченкова поезія вже за його життя вийшла далеко за межі України й Російської імперії й набула загальноєвропейського та світового звучання. Його поетична творчість стала відомою у широкому світі, її сприйняли й полюбили всі народи, вона стала духовним скарбом світової культури, в якій виражено прагнення людей до свободи та справедливості.

Історичне значення Шевченка полягає передусім у тому, що він у своїх творах засудив антинародну систему суспільного й державного устрою, в умовах якого гідність людини була вкрай знехтувана й зведена до рівня раба. Місію борця за справедливість він проніс через все сві-доме життя, незважаючи на найтяжчі повороти важкої долі. Навіть перебуваючи в жандармському казематі в Петербурзі й розуміючи, що йому загрожує важка кара, Шевченко відважно викривав самодержавство, наголо-шуючи, що убогість українських селян і гноблення їх кріпосниками твориться від „імені царя й уряду”, а тому в нього це викликає гнів і протест. „Бувши ще в Петербурзі, - писав поет, - відповідаючи на провокаційне запитання жандармських слідчих, скрізь я чув образи й вислови догани про царя і уряд. Повернувшись на Україну, почув я ще більше й гірше серед молодих і серед статечних людей; побачив я вбогість і страшне гноблення селян поміщиками, посесорами й економами-шляхтичами, і все робилося й робиться іменем царя і уряду...”

Не дивно, що в доповіді керівника III (жандармського) відділу графа Орлова царю Миколі I по закінченні слід-ства, де давалася оцінка небезпечності кожного з обви-нувачених членів Кирило-Мефодіївського товариства, про Шевченка говорилося: „... Цей митець... складав українською мовою вірші найбільш бунтівничого змісту. У них він то плакав над вигаданим поневоленням і не-щастям України, то проголошував славу гетьманського правління й давню вільність козацтва, то з неймовірним зухвальством виливав наклепи й жовч на осіб імпера-торського дому... Поза тим, що все заборонене притягає молодь і людей із слабим характером, Шевченко набув між друзями своїми славу значного малоросійського письменника, а тому вірші його подвійно шкідливі й небезпечні. З улюбленими [його] віршами в Малоросії могли посягтися і згодом вкорінитися думки про уявне блаженство часів гетьманщини, про те, що буде щастям повернути ці часи, і про можливість існування України як окремої держави.... З огляду на бунтівничий дух і зухвальство, що виходять за всякі межі, треба визнати його за одного з найголовніших злочинців”.

Самодержавство, отже, безпомилково розцінило Шевченка як свого найнебезпечнішого ворога й засто-сувало до нього вирок виняткової жорстокості. В іншій доповіді цареві граф Орлов підкреслював, що “думки останніх (українофілів) про відновлення народності їх батьківщини можуть повести малоросіян, а за ними й інших підвладних народів Росії до бажання існувати самобутньо”.

Двобій за волю й справедливість між Словом україн-ського Генія та імперськими властьюдержителями тривав

упродовж усього його свідомого життя. Своїм власним прикладом і своєю поезією поет закликав народ рішуче повстати проти кріпосницького ладу. Звертаючись до героїчного минулого України, поет показав наочний приклад нащадкам, як слід боротися за народну волю, передаючи це святе прагнення як заповіт для наступних поколінь. Він вірив у світле майбутнє свого народу.

Шевченкова поезія започаткувала нову добу не тільки в історії української літератури й модерної літературної мови, а й в історії національно-культурного життя українського народу загалом, у розвитку національної самосвідомості всього українства. Поетичний збірник Шевченка "Кобзар" (перше видання його вийшло друком 18 квітня 1840 року і містило всього вісім творів: "Думи мої, думи мої", "Перебендя", "Катерина", "Тополя", "Думка - Нащо мені чорні брови", "До Основ'яненка", "Іван Підкова", "Тарасова ніч"), засвідчив, що в українську літературу прийшов поет надзвичайного обдарування, такої художньої майстерності й природного таланту, яких українська поезія ще не знала.

Згодом Іван Франко відзначав: „Поява Шевченкового "Кобзаря" 1840 року в Петербурзі мусить уважатися епохальною датою українського письменства... Ся маленька книжечка відразу відкрила немовби новий світ поезії, вибухла, мов джерело чистої, холодної води, заясніла невідомою досі в українському письменстві ясністю, простотою і поетичною грацією вислову". Не дивно, що "Кобзар" став поетичним символом волелюбної України.

Творчий спадок Шевченка надзвичайно великий. Незважаючи на втрачений дорогоцінний для творчості час - цілих десять років! - коли поет перебував у засланні без права писати й малювати, та укорочений царизмом життєвий вік його, - він не дожив і до п'ятдесяти літ! - ним створено такий обшир багатоманітних творів, який не може не дивувати. Шевченко написав понад 240 поетичних творів - поем, віршів, балад, драму "Назар Стодоля" та дві незавершені драми, а також близько двадцяти повістей, надзвичайної ваги прозовий твір "Журнал" (Щоденник), Буквар для народних шкіл; в його доробку публіцистичні, літературно-критичні та інші праці.

Світ творчості поета не обмежується власне поезією - геніальний Кобзар володів всеохоплюючим талантом. Так, справді, найтонша майстерність поетичної лірики, вражаюча своєю природністю, щирістю, емоційністю, - то неперевершений дар поета, то основний вид його літературної продукції, в якій надзвичайно сильно і яскраво проявилася велич Творця, унікальність його поетичного Слова. Та разом з тим, багатогранне творче обдарування Шевченка виявилось й в інших музах, він увійшов в історію української й світової культури також як талановитий художник-живописець. За підрахунками дослідників, мистецька спадщина Шевченка-художника налічує 835 творів - живописних полотен, малюнків, офортів та ескізів, ним створено 210 акварелей, передусім пейзажів, які за рівнем мистецької досконалості стоять у ряду світових здобутків малярства, він - блискучий портретист, рисувальник і офортист.

Проте в контексті розглядуваної теми слід особливо наголосити на характерній особливості творчості Шевченка: вона полягає в тому, що поряд з глибоко національною модерною поезією та прозою тематика його літературних і мистецьких праць охоплює широку палітру історії - вітчизняної й світової, проблеми політичної й національно-визвольної боротьби, біблійні й біографічні мотиви.

Шевченкова доба - то епохальний час національно-го пробудження української нації. Пробудження після півторавікового нищення російським самодержавством української державності й самої нації та перетворення України на "южно-російський край". Поет відчував своє призначення розповісти українському народові складну й героїчну історію його землі, оживити історичну пам'ять, воскресити національний дух. Як відзначав визначний український історик Володимир Антонович, "Шевченко відтворює живий і суцільний образ доби, оживлює й виводить перед очі читача окремі особи, цілі покоління".

Ще чіткіше й відвертіше з цього приводу висловився Іван Франко, підкресливши, що у своїх творах Шевченко заклад "основи історичної мудрості, яка в нього набагато глибша й вільніша, аніж у сучасних йому українських істориків".

Дійсно, це - одна з головних ознак геніальної Шевченкової творчості: як ніхто інший, він увібрав у себе допитливий розум дослідника історії свого народу, його національну історичну спадщину віків. У широкому творчому доробку поета передусім виділяється значна група завершених епічних творів, які з надзвичайною силою високого поетичного слова показують героїчну й глибоко драматичну минувшину України. Причому можна з певністю твердити, що Шевченкові поеми історичної, історично-революційної й соціально-політичної проблематики - це вершинне досягнення творчості поета. Історична епопея "Гайдамаки", поеми "Кавказ", "Єретик" та інші його твори збагатили високими епічними зразками світову літературу, а висловлені в них історичні погляди й історична свідомість поета значно вплинули на розвиток української історіографії й сприяли зростанню національно-визвольної боротьби всіх слов'янських народів.

Важливо зауважити, що для багатьох українців вітчизняна історична пам'ять постає насамперед з творів Тараса Шевченка. Історичні події про славне минуле України, про героїчні сторінки козацьких часів, про віковичну боротьбу українського народу проти іноземних поневолювачів, характеристики, що надаються видатним постатям минулої доби, - про все це говориться не академічною мовою, а відтворюється за допомогою образного поетичного слова геніального автора. Художня ж форма найскладніших подій сприймається із зацікавленістю, легко запам'ятовується, закарбовується в пам'яті. Ось лише два приклади:

„Було колись - в Україні / Ревіли гармати; / Було колись - запорожці / Вміли панувати. / Панували, добували / І славу, і волю..." („Іван Підкова"). Або: „Це той П е р в и й, що розпинав / Нашу Україну, / А В т о р а я доконала / Вдову сиротину. / Кати! кати! людоді!" („Сон").

Кожний з наведених рядків дихає українською історією! Історією надто складною, сповненою героїчних і драматичних сторінок...

Показово, хоч це може здатися дивним: фактично вся українська історія дошевченкового періоду тією чи іншою мірою знайшла своє відображення в його епічних творах і віршах; майже кожен етап нашої минувшини, кожна історична дошевченкова епоха присутні на сторінках його "Кобзаря". Створюється враження, що все, що говорилося про історичне минуле нашого народу до Шевченка, - лише предтечі, все, що сказано після нього, - лише деталізація історичних процесів його послідовниками, поглиблення, поширення в науковій чи художній літературі того, про що сказано вже Шев-

ченком. Геніальний Кобзар фактично стояв на початку не тільки сучасної української літератури й був творцем української літературної мови, але й, попри твердження окремих дослідників про нібито міфічність шевченкової спадщини, він значною мірою започаткував нову, реальну, історіографію України. Природно, незвичайну історіографію - у художній формі, адже Шевченко не був професійним істориком у вузько історіографічному розумінні; його творчість не була зорієнтована на акумуляцію історичних подій і фактів, їхню систематизацію й аналітичний виклад у хронологічній послідовності. Цього, справді, в його творах читач не знайде. Але сутність історіософських підходів поета до осягнення й зображення реального історичного минулого України художніми засобами від цього не змінюється!..

Ось, скажімо, Шевченкова візія трьох значущих постатей, діяльність яких була в прямому взаємозв'язку з важкою історичною долею України, - Богдана Хмельницького, Петра I та Катерини II. Своє ставлення до цих трьох історичних осіб, до їхньої ролі в непростій, часом драматичній, історії українського народу поет передав у знаменитій містерії „Великий льох”. У зізнаннях-сповідях невинних душ геніальний поет висловив своє розуміння цілих епох драматично складної минувшини України.

Характерною особливістю, що відзначає Шевченкову творчість цього контексту, є глибоке знання поетом не лише вітчизняної історії, але й історії світової. В його творах фігурує широке коло історичних осіб, подій, фактів, термінологічних особливостей різних епох і народів. Від стародавнього Вавілона й оповитої легендами Троянської різанини та Варфоломіївської ночі в “Гайдамаках” (“... там розлилось, / Не знать за що, крові широкее море”) до Орської фортеці над Уралом; від багряниці (верхнього одягу, який у старовину носили монархи) до тіари (трійчастої корони Папи Римського) - такий широкий роздол подій, термінів і часу...

Не може не викликати захоплення сам перелік імен історичних постатей, з якими зустрічаємося в Шевченкових творах. Це легендарні біблійні царі Іудеї Давид і Ірод; відомі своєю жорстокістю римські імператори Нерон і “кесар-кат” Декій; останній асирійський цар Ашшурбаніпал, знаменитий заснуванням стародавньої бібліотеки клинописних текстів; середньоазійський полководець Тамерлан, половецький хан Кобяк, татарський завоюєць Ногай. На сторінках його творів згадуються два середньовічних Сигізмунди - імператор Священної Римської імперії, що вів війни з гуситами, і король польський, останній з династії Ягеллонів; італійська династія Медічів, володарів Флоренції та пап римських; добрим словом згадується античний філософ Сократ (“грек добрий”). Цей перелік можна продовжити...

Та найчастіше, звісно, на сторінках Шевченкових поем і віршів зустрічаємося з іменами російських і польських історичних постатей різних гатунків - від царів і королів до безпосередніх гнобителів нашого народу, на кшталт “сатрапів-ундірів” київського, подільського й волинського генерал-губернатора, реакціонера й самодура Дмитра Бібікова та його колегу - чернігівського, полтавського та харківського генерал-губернатора Микола Долгорукова.

У реальних історичних умовах на праукраїнських теренах діють реальні історичні постаті: Великі князі Київські - Олег, Ігор, Святослав; Рогніда - княжна Полоцька і дружина Володимирова, хрестителя Русі...

Поет добивається історичної достовірності зображу-

ваних подій завдяки використанню характерних стилістичних засобів, найменувань реалій глибокої минувшини, колористичних термінів, котрі свідчать про енциклопедизм його історичних знань, що репрезентують не тільки національну, але й елементи римської, грецької, іудейської історії.

Дослідники мають підстави стверджувати, що історичні тексти літописів, Старого і Нового Заповітів, біблійну міфологію, давньогрецькі й давньоримські записки, добре знану старослов'янську мову, а також попередні культурні традиції староукраїнської книжної мови Шевченко геніально використав у творчому процесі, який знаменував собою утвердження нової української літературної мови на живій народній основі. На цьому багатому ґрунті поет будував оригінальну систему словесно-художніх засобів, здатних викликати широкі соціально-політичні асоціації й гострі художньо-емоційні відчуття. Його “Кобзар” й інші поетичні твори по-новому розв'язували “проблему народності літератури, питання літературної мови й стилю. Для українських письменників він (“Кобзар”) одразу ж набрав значення норми й зразка”.

Відтворення Шевченком історичних подій української землі оживляло призабуту народом історичну пам'ять, воскрешало його національний дух. “Цілком свідомий страшної віддалі між “своєю” Україною й реальною “Малоросією”, - зазначає Євген Маланюк, - він з усім натхненням поета, з усім запалом своєї вогняної натури намагається заповнити ту історичну й соціальну порожнечу, що побачив на батьківщині. Він намагається оживити гоголівські мертві душі української шляхти й розкрити очі ошуканій козацькій масі, себто оживити й сполучити спаралізовані складники нації, вдихнути історичне життя в замерзлий національний організм”.

Власне, майже вся Шевченкова творчість тематично передусім пов'язана з історією України - як давніх часів, так і славної доби козаччини, гетьманщини, гайдамаччини, багатовікової боротьби українців проти іноземних поневолювачів. Цю різногранну тематику охоплюють поеми “Іван Підкова”, “Тарасова ніч”, “Гайдамаки”, “Іржавець”, “Москалева криниця”, драма “Микита Гайдай”, вірш “Заступила чорна хмара...” та чимало інших поезій. Головні герої цих творів - легендарний ватажок запорозьких козаків Іван Підкова, гетьмани Петро Дорошенко та „славний Полуботок”, котрий зволів прийняти мученицьку смерть у петровських казематах за Україну, керівники козацько-селянських повстань Тарас Трясило, Северин Наливайко, Яків Остряниця, гайдамацькі ватажки Максим Залізняк та Іван Гонта... Всі вони - “святі месники”, бо повстають проти несправедливої влади, соціальної несправедливості, захищають бідних і гноблених.

Поміж історичних постатей, звичайно, бачимо також безліч “людей” - і “дітей України”, і чужинців (“москалів” та інших “німців”), - хто тільки не проходить перед очима читача: козаки, лицарі волі й “німі раби”; незламні духом і духовно “сліпі й глухі”; чесні “роботящі руки”, носії високої моралі й убивці, шахраї, “п'явки”, “землячки з циновими гудзиками”...

У поета, який ненавидів рабство національне й соціальне в усіх його формах і проявах, були складні відносини з тими історичними постатями України, хто представляв спольщену й зросійщену частину українського суспільства, хто йшов на службу до гнобителів його народу. У візії-притчі “Бували войни й військові свари...” наводяться імена представників давніх укра-

їнських старшинських родів як уособлення зрадництва: „Бували війни й військові свари: Галагани, і Киселі, і Кочубей-Нагаї; Було добра того чимало...”

Автор не випадково називає саме ці українські прізвища. Вони згадуються як уособлення зрадництва, внутрішніх незгод, що призводили до нещастя - “войн”. Адам Кисіль намагався правдами й неправдами утримати Україну в польському поневоленні. Полковник Гнат Галаган і генеральний писар Василь Кочубей зрадили українську справу, перекинувшись на бік Петра I у найвідповідальніший момент мазепинської спроби позбутися російської зверхності над Україною, вирватись з-під імперського деспотизму.

До речі, у поемі „Іржавець” Шевченко згадує „прилуцького полковника поганого” Галагана саме тому, що він виявив свою зраду особливо підступним чином. Спочатку разом з Мазепою він пристав до шведів. Але згодом перекинувся до Петра й прислужився в надто ганебній справі: він, як міг, допомагав російським військам руйнувати Запорозьку Січ і заарештовувати непокірних козаків. Як винагороду за свою підступність і національну зраду полковник Галаган отримав великі земельні володіння, став одним з найбагатших українських землевласників. Подібне підступництво й запродавство поет-патріот завжди розглядав як негідні вчинки й різко засуджував їх.

Шевченко недвозначно ставився з осудом політики гетьмана Богдана Хмельницького щодо Переяславського акту й приєднання України до Московського царства, що зрештою призвело до національної й соціальної неволі українського народу та позбавлення Україною власної державності. Водночас він співчував гетьманові Іванові Мазепі. Поет називає “славним” фастівського полковника Семена Палія, коли йдеться про те, що він самовіддано бився з ляхами, але засуджує його проросійську орієнтацію.

Інтереси України, патріотизм і глибока синовня любов до своєї батьківщини в Шевченка завжди привалювало над іншою тематикою його творів. У цьому зв'язку варто навести досить своєрідне свідчення про ці якості творчості Шевченка, дане в доповіді шефа III (жандармського) відділу графа Орлова Миколи I. Український поет і художник визнається “одним из важных преступников”, і зазначається: “...Шевченко, любя пламенно свою родину, Малороссию, он, в напечатанных им книгах, с восторгом описывал дух прежнего казачества, наезды гайдамаков изображал в виде рыцарства, представлял историю этого народа, едва ли знаменитее всех историй, славу его называл всемирною, приводил песни украинские, в которых выражается любовь к вольности, намекал, что этот дух не остыл и доселе также в малороссиянах...”.

Глибокий і щирий інтерес до історії свого народу в Тараса Григоровича - природний і цілком закономірний. Його творчість належить переважно першій половині й середині XIX століття - початку українського національного відродження, духовного піднесення українського народу. Політика російського царизму, спрямована на денационалізацію українського суспільства, викликала потужну захисну реакцію, що виявилася в поширенні в масах національної свідомості, активізації українського національного руху в усіх його формах, як культурницьких, так і політичних.

То була доба, коли активними провідниками української культури стали Харківський і Київський університети, відкриті в 1805 і 1834 рр., - перші і єдині упродовж тривалого часу вищі навчальні заклади на українських

землях, підвладних Російській імперії. Зокрема, при Харківському університеті було започатковано видання книг, газет, журналів, у яких вчені й літератори висвітлювали не тільки соціально-економічне й політичне життя України, переважно лівобережного її регіону, але й багате історичне минуле українського народу, самобутність української культури, проголосивши своїм девізом сприяння всебічному піднесенню національної науки й літератури. На сторінках першої в Україні масової газети “Украинский вестник” та інших видань було започатковано друкування наукових і художніх творів українською мовою. Молоді українські вчені й літератори Петро Гулак-Артемовський, Амвросій Метлинський, Левко Боровиковський, Михайло Костомаров, “батько української прози” Григорій Квітка-Основ'яненко, видатний письменник і громадсько-культурний діяч, автор перших українських класичних п'єс Іван Котляревський та інші представники української патріотично орієнтованої еліти, подвижники національного духу своїми україномовними творами рятували рідну мову й культуру. Популяризуючи знання з історії, етнографії, географії України, вони виховували шанобливе ставлення українського народу до своєї материнської культури й мови, до українських традицій, української народно-поетичної творчості, критикуючи разом з тим рабське схиляння міщанства перед усім іноземним і російським.

Поширення історичних знань про спільне минуле українського народу ставало могутнім імпульсом у справі національного відродження України. Рукописні списки козацьких літописів XVII-XVIII ст. і блискучого історико-публіцистичного твору “Історія Русів”, вихід друком фундаментальних праць з історії України Дмитра Бантиш-Каменського й Миколи Маркевича та ряду інших істориків, в яких обстоювалася правомірність української державності й засуджувалася колонізаторська політика царизму щодо України, набули широкої популярності серед українців і сприяли утвердженню усвідомлення їхньої належності до окремого народу хоч і з утраченою державністю, але зі славним і героїчним минулим.

Саме в цих умовах Тарас Шевченко, молодий поет, тільки-но визволений з кріпацької неволі й невідомий ще широкому загалу, будучи студентом Петербурзької академії мистецтв, розпочав творчу діяльність, випустивши у світ свою першу книжку поезій під характерною назвою “Кобзар”, а вслід за нею - окреме видання поеми “Гайдамаки”, котра значно підсилила враження, яке справив знаменитий “Кобзар”. Обидві ці книжки стали визначним явищем українського національного відродження, перетворившись на дійове знаряддя в справі поширення національної самосвідомості серед української громадськості. З тих пір проблеми, пов'язані з історією України, полонили уяву Великого Кобзаря так сильно, що він залишився вірним цій темі до останніх днів своїх.

Шевченко фактично започаткував нову національну концепцію, поставивши на порядок денний не лише питання про створення нової модерної української літератури, української літературної мови й національної культури взагалі, але й, що надзвичайно вагомо в конкретно-історичному контексті, про відродження української державності. В його творах, присвячених історичним і суспільно-політичним проблемам, викладено національно-революційну програму України, котра зберегла свою пророчу силу для всіх часів. Український народ черпає з Шевченкового “Кобзаря”, з його епічних творів насущні й актуальні ідеї для сьогочасності,

сприймає його невмируще слово як загальнолюдську морально-етичну заповідь і філософську мудрість.

Маючи перед собою історію України шевченківської трансформації з її полярно-протилежними мотивами - славними героїчними сторінками в боротьбі за свою свободу, з безприкладним звитяжним лицарським духом і національною гордістю та сторінками національного сорому, самобичування, виправдання національної зради, філософії різноманітних комплексів національно-суспільної неповноцінності й меншовартості, ганебного пасування перед різними зайдами-поневолювачами й колонізаторами, ми, нині суцї, глибше розуміємо джерела цих протилежних тенденцій, вікової роздвоєності, розуміємо на тому, чому українська історія однаково славна й героїчна, як і трагічна й ганебна.

Звісно, твори епічного характеру, навіть коли поет намагається дотримуватись фактів, йти за дійсністю, це - міфологічні епоси, а не реалістична хроніка історичних подій. Це цілком зрозуміло. Та зрозуміло й те, що в основі епічних його творінь лежать проблеми історизму, глибокої історичної візії української минувшини. Більше того, поет цілеспрямовано збирав фактичний матеріал, маючи намір на основі власного історіософського бачення написати ґрунтовну працю з історії України, показати українському народові його справжню, не спотворену проімперськими істориками й ідеологами царизму, а славну й героїчну історію минулих віків. На жаль, цей задум йому не пощастило реалізувати, оскільки через арешт поета в 1847 році у справі Кирило-Мефодіївського товариства його архів було знищено, надалі ж можливості щодо збирання матеріалів для написання історії рідного краю в нього просто вже не було...

Великий Кобзар жив і творив у надзвичайно важкий і відповідальний для української національної справи час, коли починався наш національний ренесанс, коли найвидатніші представники патріотичної, національно свідомої України, переслідувані царизмом, всіляко позбавлялись можливості вести просвітницьку роботу по відродженню своєї Батьківщини. Саме в цей час Шевченкова муза рішуче спрямовується до пробудження самосвідомості українського народу, до його національних почуттів, національної гордості й людської гідності. Шевченко закликає любити свою Україну в усякий час і за всіх умов, молитися за неї. І, навпаки, глибоко обурений імперською колоніальною політикою царизму, з болем і гнівом, викликаними співчуттям щодо страждань пригнобленого народу, його повного безправ'я, жахливих злиднів, духовної спустошеності, пригаслого національного духу, поет сміливо викривав політику російського самодержавства, піддавав рішучому осуду відсталий кріпосницький лад, виливаючи у своїй поезії вражаючої сили рядки сатири й сарказму щодо гнобителів народних мас.

Водночас Тарас Шевченко, поет-мислитель, речник дум і сподівань українського народу, у своїх творах виразив тверду упевненість у невмирущості й незборимості національного духу нашого народу, його мужності й твердості в боротьбі за свою свободу. Шевченка не випадково називають Пророком української нації. Його дивовижний пророчий дар, його прозорливі віщування щодо історичної долі рідного народу не мають аналогії у світовій літературі. Яскраве свідчення цьому - нещодавнє минуле України й, особливо, її сучасне державно-політичне сьогодення. Ними, влучними й адекватними віщуваннями, переповнений „Кобзар” - нетлінна українська

національна святиня. Шевченко вірив у неминучий прихід світлого майбутнього, у перемогу добра над злом, у те, що народ України неодмінно досягне національної свободи та незалежності. Надихаючи свій народ надією на краще майбутнє, поет проголосив: „...Встане Україна. / І розвіє тьму неволі, / Світ правди засвітить, / І поможуться на волі / Невольничі діти!..”

Це святе сподівання, це віще пророцтво нашого Великого Кобзаря й тепер, на початку XXI століття, залишається для українського народу злободенням і актуальним. Й нині Шевченкові нащадки, вбираючи в себе невичерпне багатство його творів, силу й правду його слова, його ідей, продовжують виборювати у важкій боротьбі право на власне економічне й духовне життя, право на волю й щастя, а тому й сьогодні на повну силу звучить його заклик: „борітеся - поборете”. У цій боротьбі український народ має керуватися ще одним, не менш важливим закликом поета-пророка - повірити у власні сили, в ідеологію захисту національно-економічних інтересів держави. Лише розраховуючи на них, український народ створить міцну, економічно й соціально розвинуту демократичну державу - Україну, якою зможе пишатися кожен з нас! Саме до такого шляху розвитку нашої країни закликав нас, нині суцїх українців, Тарас Шевченко ще в середині позаминулого, XIX століття у своєму посланні „І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні...”, наголошуючи: „В своїй хаті своя й правда, / І сила, і воля”.

Література

1. Антонович В.Б. О воспроизведении исторических событий в поэзии Шевченко // Чтение в историческом обществе Нестора-летописца. - Кн. II. - К., 1888. - 480 с.
2. Бородін В. Перше видання „Кобзаря” Тараса Шевченка. - К., 1974.
3. Грінченко Б., Драгоманов М. Діалоги про українську національну справу. - К., 1994. - 286 с.
4. Дзюба І.М. Тарас Шевченко. Життя і творчість. - К.: Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2008. - 720 с.
5. Драгоманов М.П. Шевченко, українофіли і соціалізм // Вибране. - К.: Либідь, 1991.
6. Кирило-Мефодіївське товариство. - К., 1990 - Тт. 1, 3.
7. Тарас Шевченко: Документи та матеріали до біографії: 1814-1861 / За ред. Є.П. Кирилюка. - К., 1982.
8. Тарас Шевченко у своєму листуванні // День. - 2011. - № 52-53.
9. Франко І.Я. Українці // Збір. творів: У 50 т. - К., 1984. - Т. 41.
10. Цвілюк С.А. Історична мудрість Великого Кобзаря. Історизм і соціально-політичний вимір епічних творів Тараса Шевченка. - О.: Маяк, 2008. - 312 с.
11. Цвілюк С.А. Шевченко і Гоголь: Геніальні виразники української історії і культури в епоху відродження нації. Історичний аспект. - О.: Астропринт, 2013. - 528 с.
12. Шевченко Т.Г. Кобзар. - К.: Дніпро, 1982. - 647 с.

Цвілюк С.А.

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри українознавства
ОДУВС*

Надійшла до редакції: 13.12.2013